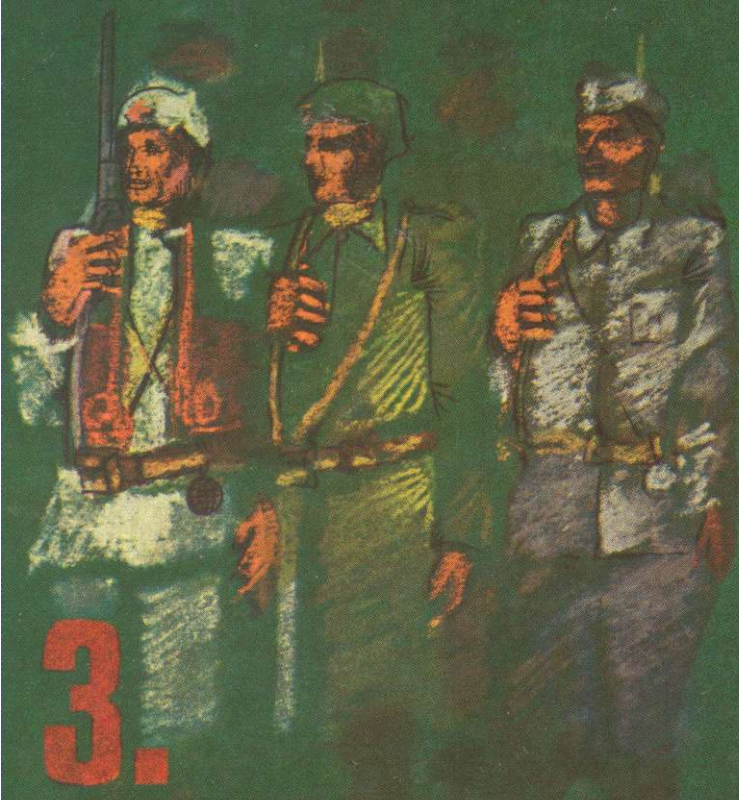

КИРИЛ МИХАЈЛОВСКИ-ГРУЈИЦА

3.

МАКЕДОНСКА
БРИГАДА

РАТНА ПРОШЛОСТ НАШИХ НАРОДА И НАРОДНОСТИ

КЊИГА СТО ДЕВЕДЕСЕТ СЕДМА
МОНОГРАФИЈЕ
ЈЕДИНИЦА НОВ И ПО ЈУГОСЛАВИЈЕ
КЊИГА ЧЕТРДЕСЕТ ПЕТА

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Мирко ЈОВАНОВИЋ, генерал-пуковник (председник), Али ШУКРИЈА,
Ристо ЦУНОВ, Вељко МИЛАДИНОВИЋ, генерал-потпуковник, Андро
МИЛАНОВИЋ, Јоцо ТАРАБИЋ, генерал-потпуковник, Фабијан ТРГО,
генерал-потпуковник, Методије КОТЕВСКИ, генерал-потпуковник, Вик-
тор КУЧАН, пуковник, Светозар ОРО, пуковник, Мишо ЛЕКОВИЋ, пу-
ковник, Ахмет ЂОНЛАГИЋ, пуковник, Август ВРТАР, пуковник, Радо-
мир ПЕТКОВИЋ, пуковник (главни уредник)

УРЕДНИК

Радомир ПЕТКОВИЋ, пуковник

ПРИПРЕМИО ЗА ШТАМПУ

Боро МИТРОВСКИ, пуковник, научни сарадник ВИИ ЈНА

ВОЈНОИЗДАВАЧКИ ЗАВОД

КИРИЛ МИХАЈЛОВСКИ ГРУЈИЦА

ТРЕЋА МАКЕДОНСКА
НОУ БРИГАДА

БЕОГРАД, 1976.

*ОВАЈ РАД ПОСВЕЋУЈЕМ НЕВИДЉИВОМ, АЛИ УВЕК
ПРИСУТНОМ СТРОЈУ ПАЛИХ ВОРАЦА ТРЕЋЕ МА-
КЕДОНСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ И ВОРЦИМА ЈУЖНО-
МОРАВСКИХ БРИГАДА И КОСОВСКЕ БРИГАДЕ*

I део

РАЗВОЈ НОБ НА КУМАНОВСКОМ ПОДРУЧЈУ ДО ФОРМИРАЊА БРИГАДЕ

ВОЈНО-ПОЛИТИЧКА СИТУАЦИЈА У МАКЕДОНИЈИ
КРАЈЕМ 1943. И ПОЧЕТКОМ 1944. ГОДИНЕ

Крајем 1943. године ситуација у Македонији је била повољна. Развој НОБ попримио је шире размере — формиране су веће јединице НОВЈ које су успешно развијале борбену активност у Дебарцима, Преспи, Тиквешу и на скопско-кумановском подручју. Ове борбе су најтешње повезане са борбама у јужној Србији. Поред тога, у већем делу Македоније били су формиран народноослободилачки одбори и војнопозадински органи, који су знатно допринели даљој мобилизацији људства и снабдевању војске. Овакав развој догађаја био је неповољан за окупатора, те је предузимао енергичне мере да паралише дејства јединица НОВЈ, изолује их од народа и уништи.

Почетком децембра немачко-балистичке снаге из Кичева, Дебра и Струге концентрично су напаале 1. македонско-косовску ударну бригаду на слободној територији Дебарце у намери да је униште и у овом делу Македоније обезбеде комуникације које из Албаније воде преко Струге, Дебра, Кичева, Гостивара и Тетова ка Скопљу. Прва македонско-косовска бригада водила је од 3. до 5. децембра оштре борбе код с. Кладника, Белице, Мраморца, Турја, Слатине и Ботина (Дебарца).

У складу са ранијом замисли да се дејства јединица НОВЈ пренесу на територију централне и источне Македоније Главни штаб Македоније, ЦК КПМ и делегат Врховног штаба Светозар Вукмановић Темпо донели су 5. децембра 1943. године у с. Слатини одлуку да извуку јединице из борбе и да се са 1. македонско-косовском бригадом пребаце у Егејску Македонију и рејон пл. Кофуж где треба да се повежу са јединицама 3. оперативне зоне. На овом подручју од свих јединица формирати јачу групу за дејства према централној и источној Македонији ради оживљавања оружане борбе на тој просторији и дејства на ширу и за окупатора осетљиву просторију у захвату главног комуникацијског правца Солун — Скопље — Ниш. Ово се имало у виду јер је и Врховни штаб указао на Моравско-вардарску магистралу као важан објекат дејства јединица НОВЈ. Сем тога, ова територија је имала више услова за ширу мобилизацију бораца и јачање јединица.¹

У духу ове одлуке 1. македонско-косовска ударна бригада са Главним штабом и ЦК КПМ извршила је марш 5. децембра увече и 18. децембра стигла у с. Фуштане (Меглен — Егејска Македонија), где се повезује са јединицама 3. оперативне зоне. Ту је 20. децембра 1943. формирана 2. македонска ударна бригада, а неколико дана касније и Група батаљона (батаљон „Стеван Наумов“ и бутарски партизански батаљон „Христо Ботев“).²

После извршене реорганизације јединица и формирања трију снажних група (1. македонско-косовска бригада, 2. македонска бригада и Група батаљона) одржано је 21. децембра Фуштанско партијско саветовање, а 22.

¹ Ослободилачки рат народа Југославије 1941—1945, књ. 2, II издање, стр. 162—163; Михаило Апостолски: Фебруарски поход, Београд 1963, стр. 39—41.

² Према договору штаба 3. оперативне зоне са командиром 1/15. граничног пододсека потпоручником Дичом Петровим, јединице 3. оперативне зоне су ноћу 16. децембра извршиле препад на посаду у с. Коњском и граничне карауле, којом приликом је командир са 60 војника и целокупним наоружањем прешао на страну НОВЈ. Од њих је на Кожуфу формиран партизански батаљон „Христо Ботев“.

децембра Први конгрес антифашистичке омладине Македоније.

На партијском саветовању у Фуштанима, на коме су присуствовали комунисти из свих јединица у овом рејону, поднето је три реферата: о политичкој ситуацији, о војној ситуацији и наредним задацима војних јединица, о организационим проблемима у партијским организацијама. Размотрена је ситуација у Македонији и оцењено да главну опасност за НОП представљају бугарске окупаторске снаге и балистичке формације, подржаване од немачких окупатора. Истакнуто је да јединице очекују значајне акције против окупатора за разбијање његових посада, стварање нових и проширење постојећих слободних територија; затим капади на комуникације и економске центре (руднике, складишта и др.). Оцењено је да је партијска организација својим правилним радом у протеклој години успела да створи јединице Народнослободилачке војске у готово свим крајевима Македоније, сем у источном и централном делу, где треба предузети мере ради поновног оживљавања оружаног устанка. Указано је и на потребу активнијег рада на мобилизацији нових бораца, што је представљало посебан задатак за партијски и скојевски кадар ангажован на терену.

Следећег дана одржан је Први конгрес антифашистичке омладине Македоније на коме је присуствовало 288 делегата — омладинаца из целе Македоније. На Конгресу је посебно испољена решеност омладине да продужи борбу за ослобођење македонског народа од фашистичке окупације и истакнуто да се омладина доследно бори за јединство југословенских народа, свесна да само чврста заједница југословенских народа може обезбедити пуну слободу и равноправност. На крају је изабран Главни одбор НОМСМ.

Контрес и партиско саветовање имали су велики политички значај у мобилизацији омладине и комуниста у борби против фашистичких окупатора, што се одразило, у првом реду, у знатно повећаном приливу нових бораца, претежно омладинаца, у јединице НОВ и ПОЈ, као и у знатно појачаном раду у позадини.

Према разрађеном плану, у децембру и јануару све јединице са овог подручја воде успешне борбе против немачких и бугарских снага у рејону Ђевђелије, Тиквеша, Мариова, Меглена, Кожуфа и Пајак планине. Нападају мања непријатељска војна упоришта, полицијске станице, граничне карауле, мање гарнизоне, објекте на железничкој прузи Солун — Скопље, руднике и друге објекте.

Присуство и активност јединица НОВЈ и грчких партизанских снага на Кожуфу и Пајаку, у близини главне железничке магистрале Солун — Скопље, принудили су немачку команду да предузме озбиљнију офанзиву у северној Грчкој да би уништила партизанске снаге на овом подручју и обезбедила несметан саобраћај овом магистралом. Са тим циљем Немци су покренули своје јединице из оближњих гарнизона и концентрично кренули ка овом рејону. Пошто овај напад није донео очекивани успех, немачка команда је покренула и бугарске јединице из Тиквеша. Вођене су жестоке борбе у Меглену, али и овом приликом немачким и бугарским јединицама није успео крајњи циљ — опкољавање и уништење македонско-косовских јединица НОВЈ на северозападним падинама Пајак планине (Грчка). Овакав исход борбе омогућио је 1. и 2. бригади и Групи батаљона да се прикупе на јужним падинама Кожуфа и ту задрже на одмору до краја јануара.³

ФОРМИРАЊЕ КУМАНОВСКОГ ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА

Честе провале у партијским организацијама и месним комитетима отежавале су организован рад на припреми за формирање партизанских јединица. Тако је 17/18. фебруара 1943. године у руке бугарске полиције пао цео месни комитет Куманова, чиме су настале велике тешкоће на овом подручју. Великим ангажовањем

³ Зборник докумената и података о народнослободилачком рату, том VII, књ. 2, док. 104, 118, 107; књ. 3, док. 1, 2, 3, 10, 23; књ. 3, док. 4; Ослободилачки рат, књ. 2, II издање, стр. 163—166; I конгрес КПМ, стр. 82, 88, 160, 165; Михаило Апостолски, поменута књига, стр. 41—70.

партијске организације ипак се успело да се 26/27. јуна формирају две партизанске групе. До краја јула једна од ових група је ушла у састав 2. јужноморавског одреда и дејствовала северно од р. Пчиње, а друга под командом Христијана Тодоровског Карпоша самостално у рејону Козјака. Од ових двеју група формиран је 2. августа 1943. године Кумановски партизански одред код манастира Св. Илија (источније од Врања). При формирању одред је имао 19 бораца. За команданта је постављен Христијан Тодоровски Карпош, за комесара Бранко Павловић Уча (после одласка одреда на Кумановски терен Уча остаје на територији јужне Србије), а за заменика политичког комесара Доне Филиповски. До краја августа Кумановски одред је дејствовао заједно са 2. јужноморавским одредом на кумановско-врањском и кривоаланачком подручју. Овде је развио политичку активност и учествовао у борбама против четничких формација, бугарске полиције и војних јединица у мањим гарнизонима. У своје редове је примао ново људство.

Од краја августа Кумановски одред је, стекавши доста борбеног искуства, отпочео самостална дејства у прво време на Козјаку рушећи бугарски полицијско-управни апарат и установе у селима. У септембру је извршио нападе на кметска намесништва и њихове испоставе у селима: Младо Нагоричино, Челопек, Арбанашко, Орашец, Длга Пчиња, Стрновац, Бајловце и друга села. Ове, на изглед, ситније акције имале су за циљ: рушење окупаторске власти, указивање становништву на циљеве народноослободилачке борбе и његово приступање у редове одреда. Одред је био стално у покрету на широј просторији: Козјак планина — Куманово — Страцин спроводећи акције, одржавајући политичке зборове на којима је раскринкавао бугарску фашистичку окупацију и издајнички рад четничког покрета, који је у то време исто тако представљао извесну опасност, јер је тежио да лажном пропагандом о својој борби за „слободу“ обухвати што већи број присталица и што ширу територију. Вард^рски четнички корпус имао је у свом саставу: Ристовачку, Кривоаланачку, Жеглиговску и Прешевску бригаду. Четничке форма-

Ције ^сУ У борби против НОБ сарађивале са бугарском војском, полицијом и Немцима.

Сем ових снага, бугарски фашистички окупатор је, да би распирио братоубилачки рат и уништио македонске, јужноморавске и косовске јединице, формирао од разних отпадника и криминалаца неколико контрачета, а немачки гестаповски потпоручник Бирман је од шиптарске реакције формирао одред „Бирман“^а ради заштите радника које су експлоатисали Немци.

Као што се види, немачке и бугарске снаге су се добро организовале и свим силама настојале да угуше НОП на подручју Куманово — Скопље — Крива Паланка — Врање — Црна Трава — Лужница. Служили су се свим средствима да неколико пута надмоћнијим снагама униште 2. јужноморавски и Кумановски одред, те Косовски батаљон, који су у то време дејствовали на том подручју. Често, не успевајући да нанесу ударе јединицама, фашисти и квислинзи су свој гнев испољавали над недужним становништвом над којим су вршили разна зверства палећи њихове домове и читава села. Овим су тежили да заплаше и одвоје народ од својих бораца за слободу и да га учине саучесницима у спровођењу мрачних фашистичких циљева.⁴

Кумановски одред је 10. октобра преименован у Скопско-кумановски одред и подељен у две чете. Прва чета је добила задатак да дејствује на подручју: Куманово — Кратово — Крива Паланка, а 2. чета на подручју Скопске Црне горе. Одред је у октобру по четама нападао непријатељске објекте и транспорте дуж железничке пруге Куманово — Прешево, затим бугарске полицијске станице и упоришта у захвату комуникације Куманово— Страцин и на Скопској Црној гори. Посебно треба истаћи политичку активност коју је одред организовао на овом подручју ради обухватања новог људства у своје редове и формирања органа народне власти по селима.

⁴ Зборник докумената, том VII, књ. 2, док. 28; 119, стр. 386, 359, 387; Ослободилачки рат, књ. 1, стр. 485—486, 637; Дане Цеков: Кумановска околија во НОБ, Гласник Института за националну историју Скопље, стр. 5—23.

ЗАЈЕДНИЧКЕ БОРБЕ ЈУЖНОМОРАВСКИХ, КОСОВСКИХ
И МАКЕДОНСКИХ ЈЕДИНИЦА НА КУМАНОВСКО-ВРАЊ-
СКОМ ПОДРУЧЈУ И ФОРМИРАЊЕ БАТАЉОНА „ЈОРДАН
НИКОЛОВ“

У новембру су вођене веома жестоке борбе и у ре-
јону козјачког масива на простору Куманово — Крива
Паланка — Врање — Црна Трава — Лужница. Српске,
македонске и косовске јединице упорно су одолевале
акцијама бугарских јединица и четника Драже Миха-
иловића.

Ситуација на овој територији развијала се врло
повољно за народноослободилачки покрет, јер је готово
цео народ на неки начин учествовао у борби против
окупатора и издајничких формација.

Бугарски окупатор, уочавајући значај ове територи-
је, а посебно околност да се са ње почео ширити устанак
и на приграничне области Бугарске, држао је јаке гар-
низоне из састава 14. и 29. окупационе дивизије, као и
јединице из састава 1. окупационог корпуса и делове 1.
бугарске армије. Поред овога, он је на посебно важним
пунктовима поставио и војне, полицијске или жандар-
меријске посаде. Њихов је задатак био да обезбеђују ко-
муникације које су са ове територије водиле за Бугар-
ску и да путем терора покушају да одвоје становниш-
тво од јединица НОВЈ.

Ово подручје у целини било је од огромног значаја
и за развој НОБ у Македонији, нарочито у њеном се-
вероисточном делу. Поред осталих поједрачких при-
према за даље ширење устанка, организовано је почет-
ком новембра 1943. године саветовање Окружног коми-
тета КПЈ за Врање. После извршене анализе закључено
је да треба појачати рад на стварању већих војних
јединица, а од значајних одлука треба истаћи одлуку
да се продубе везе и непосредно садејство снага у јуж-
ној Србији, Македонији и на Косову и Метохији. Сем
тога, закључено је да се још више развије веза са осло-
бодилачким покретом у Бугарској и да му се укаже
помоћ нарочито у пограничном појасу.

У духу одлука овог саветовања и директива деле-
гата Врховног штаба Светозара Вукмановића Темпа ор-

ганизован је 20. новембра Оперативни штаб за руковођење и координацију дејстава српских, македонских и косовских јединица на поменутом подручју. Тај штаб је функционисао до 11. децембра 1943, а поновно је обновљен почетком јануара 1944. године. Оперативни штаб је координирао заједничке веће акције, а у већини случајева јединице су дејства углавном изводиле на својим подручјима, што се веома повољно одразило на продирање у нове крајеве и на обухватање нових бораца у своје редове.⁵

С обзиром на успешни развој оружане борбе на кумановском подручју 1. децембра 1943. формиран је, од дотадашњег Скопско-кумановског одреда, кумановски батаљон „Јордан Николов“ од три чете са укупно 116 бораца.⁶

У овом периоду јединице Вардарског четничког корпуса кретариле су по селима планине Рујен и козјачком масиву. Оне су на овом подручју координирале своје акције са бугарским војним јединицама и полицијом. Косовски батаљон и Ударни батаљон 2. јужноморавског одреда воде са овим снагама борбу на Рујен планини и Козјаку.

У с. Дренак (код Куманова) око 500 до 600 четника Вардарског корпуса и бугарска полиција опколили су 10. децембра батаљон „Јордан Николов“ са намером да га униште и „очисте“ овај крај од партизана. После седмочасовне врло оштре борбе на блиском одстојању четници и бугарска полиција су противнападом батаљона одбачени ка с. Арбанашком. Овај успех је снажно одјекнуо у народу на подручју козјачког масива, где су се пре тога кретале четничке формације и тежиле да учврсте своје позиције.⁷

Бугарско-четничка акција за чишћење простора: Куманово — Крива река — Врање — Црна Трава —

⁵ Зборник докумената, том I, књ. 5, док. 117, стр. 340—441, том VII, књ. 2, док. 71, 90, 100, 101, књ. 3, док. 15.

⁶ Зборник докумената, том VII, књ. 2, док. 96, 97, 98, 100, 119.

⁷ Зборник, том VII, књ. 2, док. 103, 106, 107; Михаило Апостолски, поменута књига, стр. 73—76.

Лужница продужила се све до краја децембра. Пошто у претходним борбама нису успели да очисте ову територију од партизанских снага, принудили су бугарску команду да покрене и ангажује расположиве снаге у рејон Црне Траве из оближњих гарнизона: Трна, Вла-

Оперативно руководство за јужноморавске, жакедонске и косовске јединице. Слева надесно: Милан Зечар, Радован Цекић, Живојин Николић Брко, Боро Поцков Мирко и Кирил Михајловски Грујица

сине, Сурдулице, Мачкатице, у борбу против постојећих јединица и народа. У борбама од 22. до 25. децембра код с. Млачишта (југозападно од Црне Траве) бугарски окупатор је много надмоћнијим снагама покушавао да затвори обруч на Чемернику и на тај начин уништи одреде. Водиле су се врло жестоке борбе у којима је народ пружао велику помоћ јединицама јер се био повукао с њима на Чемерник. Он се сврставао у борбени поредак јединица, или су од њега формиране посебне чете са командним саставом, преко којих је било организовано снабдевање јединица храном, муницијом и

другим потребама. Све је функционисало беспрекорно. Нарочиту помоћ јединицама пружали су омладинци и омладинке када су ове јуришале на бугарске положаје на Чемернику доносећи им муницију и храну. Тако се и ова непријатељска акција завршила неуспехом, те су се бугарске јединице, полиција и војска повукли у своје гарнизоне.⁸

После борбе код с. Дренка са четницима Драже Михаиловића батаљон „Јордан Николов“ се упутио на територију Котрлака (просторија јужно од Криве реке). Намера батаљона је била да прошири политичку активност на овом подручју, да се привуку нови борци и прикупи оружје од сељака које је бугарски окупатор силом наоружао за борбу против партизана. Ова акција је трајала од 24. до 27. децембра. За ово време батаљон је прошао кроз села: Топаловић, Живалево, Филиповци, Сокулица, Довезенци, Мургаш, Пезово, Татомир и Вакуф. У њима су одржани политички зборови и прикупљено је оружје које су сељаци добровољно сами доносили, па чак и помагали у његовом прикупљању. Сазнавши за присуство батаљона, бугарски окупатор је упутио војне јединице и полицију из Страцина, Криве Паланке и Куманова. Код с. Вакуфа дошло је 27. децембра до борбе која је трајала скоро читав дан, све до пада мрака када се батаљон преко с. Шопског Рудара и с. Ругинца повукао за Козјак. Ова акција је врло позитивно оцењена од стране штаба 5. оперативне зоне.⁹

ОФАНЗИВА БУГАРСКЕ ФАШИСТИЧКЕ ВОЈСКЕ
И ПОЛИЦИЈЕ РАДИ УНИШТЕЊА ПОСТОЈЕЋИХ ЈЕДИНИЦА
И ИНТЕРНИРАЊА СТАНОВНИШТВА

Да би обезбедиле моравско-вардарски комуникацијоки правац и омогућиле несметан саобраћај на делу пруге Скопље — Ниш, команда бугарске 5. армије припремила је ширу офанзивну акцију уз употребу делова

⁸ Зборник докумената, том I, књ. 7, док. 11; Михаило Апостолски, поменута књига, стр. 76—78.

⁹ Зборник докумената, том VII, књ. 3, док. 5 и 9; Дане Цеков, поменути чланак, стр. 46—47.

јединица скопског, врањског, кумановског, Ћустендилског и кривопаланачког гарнизона, полиције и контрачета са циљем да уништи македонске, косовске и јужноморавске јединице НОВЈ на просторији Куманово — Крива Паланка — Врање. Пошто је народноослободилачка борба на овом подручју све више јачала и све више била подржавана од народа, циљ ове офанзиве је био да се покупи мушко становништво на овом подручју и на тај начин јединице НОВЈ лише подршке народа и онемогући прилив нових бораца у њихове редове. Замисао је била да ће се овом акцијом ликвидирати поменуто снажно жариште оружане борбе.

Са тим циљем је бугарска команда 30. децембра бацила летке из авиона на ово подручје. У лецима је стајало да се сва лица мушког пола од 18 до 50 година старости до 16 часова 30. децембра пријаве најближим органима полицијске власти у рејонима: Владичин Хан, Прибој, Врање, Бујановац, Куманово, Страцин, Крива Паланка, Босиљград, Клисуре, Крива Феја, Предејане, Свођа и Стрезимировци. У лецима је још стајало да ће се сви они који се не буду пријавили, а при томе буду ухваћени на терену, сматрати партизанима — комунистима, те да ће војне и полицијске власти поступити с њима у духу Закона за истребљење разбојника.

О концентрацији бугарских јединица у поменуте гарнизоне и баченим лецима обавештене су биле јединице НОВЈ на овом подручју, те су предузете мере да се извуку испод планираног удара недријатеља. Истог дана, када су бачени леци, бугарске снаге су концентрично кренуле ка поменутој територији ради прочешљавања терена и доласка у контакт с партизанским јединицама. Ова офанзивна акција је трајала све до 8. јануара. Услед велике бројчане премоћи непријатеља 2. јужноморавски одред, Косовски батаљон и батаљон „Јордан Николов“ су вештим маневрисањем на терену избегавали контакт и сукоб са непријатељем. Сталним слањем патрола пратили су његов покрет, да би потом прешли на територију кроз коју је он прошао. После осмодневног крстарења бугарске снаге су се повукле у полазне гарнизоне. Том приликом су покупиле 2.500—3.000 сељака од 18 до 50 година старости и ве-

ћину интернирали у Бугарску или послали на рад у долину реке Струме, на изградњу пруге Софија — Егејско море. Осим тога, по селима су извршили многе паљевине и убиства. Код манастира Проваљеница окупатор је с[^]рељао 10 сељака из с. Сувог Ораха и Канарева.¹⁰

После краћег одмора батаљон „Јордан Николов“ се пребацио у рејон с. Пелинце. У моменту када су, 8. јануара, предњи делови батаљона улазили у село обавештен је штаб батаљона да се десном обалом р. Пчиње креће бугарски полицијски одред јачине око 120 људи у правцу с. Лепчинца у потеру за партизанеким јединицама. Одлучено је да се овај одред нападне. Основна идеја била је да се непријатељ окружи и да му се у теснацу р. Пчиње концентричним дејством нанесу што већи губици. На основу те идеје извршен је и распоред чета:

1. чета са Омладинским водом добила је задатак да се пребаци преко р. Пчиње и нападне непријатељско десно крило;

2. чета да пређе Пчињу и нападне непријатељско лево крило. На овај начин се тежило да се овим снагама окружи непријатељ и онемогући његово извлачење у правцу Куманова;

3. чета је добила задатак да сачека непријатеља у теснацу р. Пчиње — на месту где је западна обала била јако стрма, принуди га да залегне и тако омогућити извршење задатка 1. и 2. чете, а тиме и остварење основне замисли.

Ток борбе се тако и одвијао. Пошто је бугарска полицијска колона ушла у теснац р. Пчиње, 3. чета је отворила снажну ватру и принудила је полицајце да залегну. Прва чета и омладински вод (командир овог вода је био Ангел Лазаревски Шајче) извршили су задатак, али је 2. чета закаснила због дужег марша, те

¹⁰ Зборник докумената, том VII, књ. 3, док. 5 и 9; Дане Цеков, поменути чланак, стр. 47—49; Ослободилачки рат народа Југославије, књ. 2, II издање, стр. 167.

није био потпуно затворен обруч око бугарске колоне. Полицајци су покушавали да се извуку у правцу с. Алгуње, али су се тешко пробијали преко стрме обале Пчиње и због јаке ватре 3. чете и Омладинског вода. Развила се врло жестока борба прса у прса. Ту је погинуо командир Омладинског вода Шајче. Не чекајући да 2. чета изврши постављени задатак, 3. чета је извршила јуррп и у садејству са Омладинским водом успела је да се спусти у корито р. Пчиње и да пређе реку, чиме је делимично био окружен бугарски полицијски одред. При томе је погинуло 14 полицајаца, велики број рањено, а 18 је заробљено. Остали су успели да се кроз незатворени простор обруча, у паничном бекству, бацајући оружје, извуку како је ко стигао у правцу с. Алгуње и Куманова. У овој борби батаљон „Јордан Николов“ запленио је 27 пиштоља, 24 пушке, 1 аутомат и другу ратну опрему.¹¹

Поред ових дејстава, диверзантске групе батаљона „Јордан Николов“ изводиле су акције на жел. прузи Куманово — Прешево рушећи пругу и објекте на њој. Косовски батаљон и батаљон 2. јужноморавског одреда су 13. јануара напали Криву Паланку и при том ослободили око 1000 мушкараца који су били прикупљени ради интернирања.¹²

Тако је припремљена непријатељска офанзива, чији је циљ био да угуши жариште оружане борбе и уништи партизанске јединице на козјачком масиву и у захвату р. Пчиње, неуспешно завршена. Бугарском окупатору је једино успело да прикупи 2500—3000 сељака, док остале циљеве није остварио. Успеси партизанских јединица у њој имали су снажног одјека у народу, који је у њима гледао једину снагу која се бори против окупатора, што је утицало на све снажније разгарање оружане борбе и све већи прилив нових бораца.

¹¹ Зборник докумената, том VII, књ. 3, док. 9; Дане Цеков, поменути чланак, стр. 48—50.

Михаило Апостолски, поменута књига, стр. 81—84.

¹² Зборник докумената, том VII, књ. 3, док. 9; Апостолски, поменута књига, стр. 84.

БОРБЕ БАТАЉОНА „ЈОРДАН НИКОЛОВ“ ЗА ОБЕЗБЕЂЕЊЕ И ПРОШИРЕЊЕ СЛОБОДНЕ ТЕРИТОРИЈЕ

После неуспешно завршене офанзиве бугарски окупатор је и даље настојао да ликвидира ово жариште борбе. Средином јануара он је, ради гушења оружане борбе у овом крају и уништења постојећих партизанских јединица, прибегао новом методу стварања војничких и полицијских упоришта. Тако је у селима на периферији слободне територије — у Старом Нагоричану, Макрешу, Сувом Ораку, Челопеку, Бугарињу, Биљачи и другим селима — разместио потерне војне и полицијске одреде у зградама сеоских основних школа око којих је ископао ровове за одбрану. Задатак ових потерних јединица је био да спрече долазак партизанских јединица у равницу, посебно у долину Јужне Мораве, затим да упадају на слободну територију — да тамо пале села, пљачкају и тероришу становништво како би га заплашили и лишили јединице НОВ подршке народа — и да воде борбу против њих. Користећи погодне моменте када су бугарске посаде биле на терену, партизанске јединице са овог подручја успеле су да запале зграде за смештај бугарских посада у селима: Старо Нагоричане, Макреш и Бугариња, тако да су због зиме оне принуђене да се повуку у Куманово. Једино се држала посада у с. Биљачи (код Прешева).¹³

У фебруарском походу део Централног комитета КПМ и Главног штаба Македоније са групом батаљона („Стеван Наумов“ и „Христо Ботев“) кренули су 31. јануара из с. Зборског преко Пајак планине, Солунског поља, Беласице и Ограждена за кумановско-врањско подручје ради повезивања са јужноморавским и косовским јединицама и заједничког дејства дуж главне комуникацијске магистрале Скопље — Ниш, проширивања слободне територије, мобилизације бораца и формирања нових и већих јединица.

За време похода кроз источну Македонију Главни штаб је 6. фебруара наредио батаљону „Јордан Николов“ да обезбеди слободну територију на козјачком

¹³ Дане Цеков, поменути чланак, стр. 51.

масиву где ће пристићи ЦК КПМ, Главни штаб Македоније и чланови Иницијативног одбора за сазивање АСНОМ-а. Да би извршили постављени задатак, батаљон „Јордан Николов“, Косовски батаљон и 2. батаљон 2. јужноморавског одреда предузели су заједничке нападе на поједина ргепријатељска упоришта и посаде у ширем рејону Куманова и Козјака.¹⁴

Оперативно руководство на врањском војном подручју почетком фебруара 1944.

Ове јединице су 7/8. фебруара 1944. године нападе полицијско упориште у с. Биљачи (10 км источније од Прешева). Борба је трајала скоро читаву ноћ, али се није успело овладати зградом полицијске станице која је била јако фортификацијски утврђена рововима, бункерима, жичаном препреком итд. У овој борби је поги-

¹⁴ Ослободилачки рат народа Југославије, књ. 2, II издање, стр. 170.

нуо командант батаљона „Јордан Николов“, народни херој, Христијан Тодоровски Карпош, чије је тело пребачено у с. Себрат где је уз највеће војничке почести у присуству свих бораца сахрањен.

После ове борбе Косовски батаљон и једна чета батаљона „Јордан Николов“ напали су 11. фебруара, код станице Табановци, железничку композицију. При томе је заробљено 6 бугарских полицајаца (који су рањени у борбама код с. Биљаче и враћали се из кумановске болнице), 3 немачка војника, 1 бугарски војник и 7 железничара. У борби су погинула 3 полицајца.¹⁵

Након ове акције јединице, које су дејствовале на овом подручју, поделиле су се на две групе. Кумановски батаљон „Јордан Николов“ остао је на козјачком терену да би обезбедио ову просторију за долазак Централног комитета КПМ, Главног штаба Македоније и Групе батаљона, а 2. батаљон 2. јужноморавског одреда и Косовски батаљон кренули су за Карадаг ради повезивања и прихвата бораца са Косова и Метохије.

Друга чета батаљона „Јордан Николов“ запалила је 16. фебруара војничку караулу код с. Војник, посекала тт-линију на дужини око 2 км и порушила 15 тт-стубова, а 17. фебруара прикључили јој се 11 младића из с. Младог Нагоричана.¹⁶

Пошто су снаге батаљона „Јордан Николов“ знатно бројчано порасле, то је према Наредби Главног штаба Македоније од 20. фебруара 1944. подељено људству и у с. Бајловце формиран ударни батаљон „Христијан Тодоровски Карпош“. Тиме је одато признање његовом команданту Карпошу. Овом реорганизацијом батаљон „Христијан Тодоровски Карпош“ је означен као 1. батаљон, а „Јордан Николов“ као 2. батаљон.

Тако је завршена једна етапа у развоју партизанских јединица и НОБ-а на кумановском подручју. Након пристизања ЦК КПМ и Главног штаба Македоније на подручје Козјак планине од ова два батаљона и батаљона „Стеван Наумов“ формирана је 26. фебруара 3. македонска ударна бригада. У фебруару је формиран

¹⁵ Зборник докумената, том VII, књ. 3, док. 15.

¹⁶ Исто.

и Оперативни штаб за руковођење и координацију дејстава македонских, јужноморавских и косовских јединица на кумановско-врањско-црнотравском подручју. За команданта Оперативног штаба је постављен командант Главног штаба Македоније Михаило Апостолски, за зам. команданта Милан Зечар, функцију пол. комесара вршио је Василије Смајовић, а зам. комесара Слободан Цекић. Поред Оперативног штаба практиковало се да се за поједине акције формирају посебна оперативна руководства ради руковођења дејствима македонских, јужноморавских и косовских јединица. Ова руководства различито су називана: оперативна, привремена оперативна руководства или привремени оперативни штабови. У ствари, оба руководства — и Оперативни штаб у посебна оперативна руководства заједнички су деловали и доносили одлуке.¹⁷

¹⁷ Зборник докумената, том VII, књ. 3, док. 18.